

‘Heb je naaste lief als jezelf’ is wel de bekendste leefregel uit de Bijbel. Een leefregel die ook voor het niet-christelijke Westen nog steeds een norm is. Toch zouden wij het gebod van naastenliefde niet snel koninklijk noemen, zoals Jakobus doet, eerder democratisch. Dat geeft te denken.

Hoe komt Jakobus ertoe om van ‘koninklijke wet’ te spreken? ‘Koninklijk’ komt in de Bijbel van Jakobus niet veel voor, maar er is een verhaal waar hij zeker aan gedacht kan hebben, een verhaal uit Numeri: (Num 20:17). Als Mozes met het volk voor de grens van Edom staat en de koning aldaar vraagt of Israël door zijn gebied mag trekken, zegt hij: Weest u niet bang, Israël zal de koninklijke weg nemen, wij zullen niet afwijken naar links noch naar rechts. Wij zullen ons nergens in uw velden vestigen, en nergens plunderen. De koning van Edom vindt het risico toch te groot en weigert.

Koninklijk heeft kennelijk de maken met een onafhankelijkheid van opstelling die veel mensen – en veel volken – niet hebben. Want dan moet je ook tegen eigen noden en verlangens in durven gaan. Je moet maar honger hebben en langs fruitbomen trekken, of het trekken door woestijngebied zat zijn en dan door groene velden wandelen. Je dan beheersen is niet gemakkelijk. Maar Mozes belooft aan het volk dat Israëls buurvolk zal worden, dat Israël alleen maar op doorreis is, meer niet.

We zien hier de koninklijke wet in actie. De naaste als jezelf, dat betekent: behandel de ander zoals jezelf behandeld wil worden. Pak niet van de naaste wat niet van jou is, ook niet als je het nodig hebt, en ook niet als je het vraagt en de ander het jou niet geeft. Gij zult niet begeren. Gij zult niet stelen. Dat is niet in elke situatie even gemakkelijk. En wat doe je als je zelf groot geworden bent en de macht of vrijheid hebt om het te pakken – zoals Israël later, als het sterker is dan Edom?

- We zien in dit verhaal bovendien dat verschillende geboden uit de wet in elkaar grijpen. Niet begeren betekent soms concreet: niet stelen. Maar Jakobus gaat nog een flinke stap verder. Als je één regel van de wet overtreedt, zegt hij, overtreed je ze eigenlijk allemaal.

Misschien schrikken we nu. Dat klinkt wel heel veeleisend! Toch herkennen we deze norm heel goed. Als jij een ander veroordeelt omdat die een regel overtreedt waar jij je aan houdt, maar jij overtreedt zelf ondertussen een andere regel, heb je dan geen boter op je hoofd? Als jij een ander pakt omdat hij steelt en jij pleegt ondertussen overspel, kun je je dan verdedigen met ‘Niemand is volmaakt’? God houdt niet van stelen, maar Hij houdt ook niet van overspel. En zo zijn er nog wel een paar dingen te noemen.

Er is speciale reden waarom Jakobus het houden van de *hele* wet als norm vasthoudt. Zoals u natuurlijk weet, is ‘je naaste liefhebben als jezelf’ een *samenvatting* van de wet. Oude en Nieuwe Testament zeggen, dat de hele wet ‘hangt aan’ twee grote geboden. In ‘je naaste als jezelf’ liggen dus eigenlijk alle geboden van de wet opgesloten. En ga maar na: Gij zult niet stelen – ja, jij wilt zelf ook niet bestolen worden. Of: pleeg geen overspel – jij zou het zelf vreselijk vinden als je partner dat deed. Wat jij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.

Heel opmerkelijk is, dat volgens Jakobus deze regel niet alleen een zaak is van rechtvaardigheid, maar ook van barmhartigheid. ‘Oog om oog’ kun je zien als een toepassing van het tweede gebod. Want als iemand jou een oog uitrukt, heb jij het recht dat ook bij de dader te doen. Je naaste als jezelf. Elke rechtvaardige straf is daarop gebaseerd. Toch is *niet* straffen *ook* een toepassing van dit gebod. Iemand beschadigt je, emotioneel of fysiek: beschadig je nu ook deze ander als je de kans krijgt? Als je teruggpakt, doe je in feite iets waarvan jij wilde dat het jou *niet* werd aangedaan. Wat je veroordeelt in de ander doe je zelf. ‘De andere wang toekeren’ is dus óók een vervulling van het tweede gebod.

En dat is geen vrijblijvende aanvulling. Jakobus voegt toe: als je dit niet wilt, als je wel rechtvaardig maar niet barmhartig wilt zijn, geef je ook de ander het recht om alleen rechtvaardig en dus niet barmhartigheid naar jou toe te zijn. Reken er dan dus op, dat jij behandeld zult worden zoals je je naaste behandelt: zonder ontferming. –Wanneer wij onze schuldenaren niet vergeven, hoe kunnen we God vragen ons onze schulden te vergeven? Dan meten we met twee maten.

- Je naaste als jezelf – er is nog een andere, maar niet minder bekende manier waarop Jakobus deze koninklijke wet omschrijft: Handel zonder aanzien des persoons. (Zo stond het in onze oude vertaling, 2:1. De nieuwe vertaling zegt: ga niet op het uiterlijk af.) Zonder aanzien des persoons, ook dat herinnert aan het Oude Testament, bv aan het verhaal dat de profeet Samuel een nieuwe koning over Gods volk moet zalven, maar als hij alle zonen van Isai gezien heeft, zegt God: hij zit hier niet tussen. Uiteindelijk wordt de jongste zoon gekozen, die herdersjongen, die zijn angst voor de leeuw overwon omdat hij een lam wilde redden. Zijn broers en vader, en ook de profeet zijn verbaasd. ‘Maar de Heer zei tegen Samuel: Het gaat niet om wat de mens ziet; de mens kijkt naar het uiterlijk, maar de Heer kijkt naar het hart’ (1Sam 16:7).

Laatsten worden eersten, God kiest het geringe en plaatst dat voor het aanzienlijke. Dat doet Hij wel vaker, maar dat doet Hij hier klaarblijkelijk omdat Hij in dat geringe iets ontdekt dat in het aanzienlijke ontbreekt. God draait de volgorde niet eenvoudig om, Hij zet verhoudingen niet op zijn kop. Hij kiest ook niet vanuit een onbegrijpelijke voorkeur. Het *hart* is in de Bijbel niet de bron van ondoordringelijke gevoelens of een mysterieuze klik, maar iemands grondhouding, van waaruit de belangrijke beslissingen in het leven genomen worden. God zag dat David het hart op de goede plaats had.

‘Handel zonder aanzien des persoons’ betekent dus niet: Beoordeel ieder mens gelijk, maar: Beoordeel ieder mens rechtvaardig. Het betekent ook niet: Oordeel niet, maar: Oordeel zuiver, kijk naar het hart van mensen, naar hun grondhouding, en naar hun daden. Daar komt het op aan, niet op een imponerende gestalte, een goede afkomst uit een voorname familie, een groot salaris of een groot vermogen, of zelfs de meerderheid van stemmen. Om dit soort redenen was indertijd koning Saul door het volk gekozen. David niet. Hij is ook zelf niet iemand die deze dingen het zwaarst laat wegen.

Bij David hebben een mooi tweede voorbeeld van wat Mozes noemde: ‘niet afbuigen naar links of rechts’. Koninklijk ben je, als je je niet laat leiden door vrees voor of behoefte aan fysieke kracht, geld, economische of sociale status. Koninklijk is een regering die kleine bedrijven belasting laat betalen, maar grote *multinationals* ook. En die het oordelen op daden en motieven, en niet op voorkomen of aanzien ook toepast op zichzelf. Kortom, koninklijk ben je als je oordeelt op basis van goedheid, niet van macht, en jezelf onder ditzelfde oordeel stelt.

- Dit brengt me tot slot bij een vraag die bij u vermoedelijk al is opgekomen. De koninklijke wet die Jakobus zijn gemeenteleden voorhoudt, is het gebod van naastenliefde. Dat is het tweede grote gebod. Moeten we niet ook God liefhebben boven alles? Is het eerste gebod bij Jakobus afwezig? Kunnen we met Jakobus tot een meer moderne versie van christendom te komen, een christendom dat voor alles bestaat uit naastenliefde? Als je goed bent voor je medemens, maakt het niet zoveel uit of je wel of niet van God houdt. Zo kan het eerste gebod opgaan in het tweede, en bestaat de kerk vooral in dienstverlening aan een seculiere samenleving. Gaat Jakobus daarin voor?

Nee. Vlak voordat hij spreekt over de koninklijke wet zegt Jakobus, dat God armen heeft uitgekozen om hen deel te geven aan (ik citeer) ‘het Koninkrijk dat God heeft beloofd aan wie Hem liefhebben’. Deel krijgen aan het Koninkrijk, het rijk van rechtvaardigheid en barmhartigheid, waarin ieder mens zijn of haar naaste liefheeft als zichzelf, is beloofd aan hen die liefde voor God hebben.

De liefde tot God is onmisbaar, God is onmisbaar. Hij is de belangrijkste garant van de koninklijke wet. Want deze wet is uitdrukking van het karakter van de koning, van hem aan wie alle koningen als het goed is zich spiegelen. Het is allereerst *God* die mensen niet naar de ogen kijkt, maar wel op hun grondhouding en daden aanspreekt. Zo heeft Israël God leren kennen, te midden van al die grote volken met hun koningen en goden. En Israël heeft van God geleerd dat mensen naar Zijn beeld geschapen zijn, met een waardigheid zoals Hij die heeft. De onaanzienlijke christen moet trots zijn op zijn hoge waarde, zijn hoge stand, zegt Jakobus (1:9). We zijn geroepen Gods beelddragers te zijn. Een koning gaat juist daarin voor, als het goed is. Koningen zouden in het groot moeten laten zien wat elk mens in het klein kan laten zien. Wij doen onze gelijkenis met God eer aan als wij handelen zoals Hij, oordelen zoals Hij, liefhebben zoals Hij.

Dat brengt me bij het PLAATJE – u herkent het icoontje vast wel, het past in een handpalm, ik heb het in veel huiskamers zien hangen: de vriendschapsicoon. We zien daar een mens met zijn makker, zijn metgezel, zijn allernaaste. Ieder kan daar een ander gezicht bij denken. David dacht misschien aan Jonathan, jij denkt misschien aan een beste vriend of je partner. Maar van wie kun je zeggen dat hij jou helemaal liefheeft als zichzelf omdat hij in alle aspecten van het leven helemaal naast je staat en daarin jou niet naar de ogen ziet maar zuiver oordeelt naar daden en grondhouding, en zich met jou onder hetzelfde oordeel van goedheid stelt?

Dat kun je alleen van God zeggen.

Dat kun je alleen van God zeggen als Hij in een mens naast je komt staan.

UIT DE LITURGIE

Gebed om nood van de wereld

God, een wet is niet altijd koninklijk, hij kan ook een tiran worden. Bijvoorbeeld voor hen die midden in het leven staan, in het harde leven van werk en loon. Op het werk staan zij vaak onder flinke druk, ze proberen aan de eisen en verwachtingen te voldoen, maar lopen soms op hun tenen en komen op of over de rand van burn-out. Heer, wees met hen! Wij zien hen niet veel in de kerken, maar leven met hen mee, sommigen van hen zijn onze kinderen en kleinkinderen. Leid hen uit het diensthuis dat wij in onze drang naar welvaart gecreëerd hebben.

We denken ook aan een nood die uit deze nood voortkomt. Bij veeleisende werkomstandigheden wordt in de privé sfeer vaak vooral het tegenwicht gezocht. Ontspanning, niets moeten, vrijheid blij-

heid. In die sfeer zijn ook geloof en kerk terecht gekomen. Ook daar wordt vooral ontspanning gezocht – dus zeker geen wet! En zo komt wat scheef is in de wereld van het werk ook scheef in de godsdienst, alleen omgekeerd: op het ene terrein is er teveel moeten, op het andere te weinig. Heer, U wilt menselijke werkomstandigheden, maar U stelt óók eisen aan ons. Geef dat we het eerste grote gebod niet laten lijden onder het tweede.

God, onze drang naar welvaart heeft nog een heel andere nood gecreëerd. Het extremer wordende weer, dat op grillige wijze toeslaat op onze planeet. We bidden U voor Duitsland, voor België, voor Limburg, we denken aan de mensen die overleden zijn door de plotselinge overstromingen na de heftige regen, aan de enorme ravage die zij hebben achtergelaten. Wees met allen die zoveel moeten schoonmaken en opnieuw opbouwen. Laat ons allemaal de urgentie voelen van wat wij me de aarde doen als we niet drastischer veranderen in onze levensstijl.

Gebeden

Diaken

God, wie is onze naaste? Is dat niet allereerst degene die letterlijk naast ons leeft? Onze buurman en buurvrouw? En wie is de naaste van ons als wijkgemeente? Zijn dat niet de mensen in onze wijk? Heer, in onze samenleving kunnen we de mensen met wie we leven uitkiezen, en contacten op grote afstand onderhouden, maar zo degene die feitelijk naast ons woont nauwelijks zien of kennen. Geef dat we ook leven in onze eigen straten en scholen. Maak onze kerk tot een huis in de wijk, een plek waar buurtbewoners materieel en spiritueel gesteund worden. *Zo bidden wij U allen tezamen...*

Predikant

- Heer, we bidden u voor de volken en landen op aarde en hun regeringen. In onze Westerse landen wordt 'je naaste als jezelf' wel erkend als norm voor persoonlijke relaties, maar niet als norm voor internationale verhoudingen. We lijken het normaal te vinden dat we als persoon andere personen gelijkwaardig behandelen, maar als volk en land vooral aan onszelf denken. Maar zijn onze buurvolkten niet de naasten van ons als volk? Is er bij alle ongelijkheid tussen volken niet een gelijkwaardigheid van volken die erkend wil worden?

Wij bidden U voor internationaal recht. Het is er gelukkig, maar het is vaak krachteloos. Wij bidden voor volken die elkaar bestrijden, soms in één land. Voor minderheden die het in eigen land moeilijk hebben. Voor vluchtelingen wereldwijd. *Zo bidden wij U allen...*

- Heer, 'je naaste als jezelf', dat speelt niet alleen op het grootste terrein, de wereldpolitiek, maar ook op het kleinste terrein, in de huiskamer, tot in de slaapkamer toe. Juist waar we alles met een ander delen, komt deze leefregel op alle punten terug: Doe ik mijn naaste even goed als mijzelf? Doe ik dat aan tafel, als we eten, maar ook in bed? Geef ik evenzeer ruimte aan de verlangens van de ander dan aan die van mij?

Heer, we bidden U voor huwelijken waar deze verhoudingen scheefgegroeid zijn, waar vrouwen vaak meer de mannen behagen dan omgekeerd. We bidden U voor hen die in de kleinste kring gewend zijn zich te schikken, en voor hen die gewend zijn te nemen. Geef allen die hierin een levende, liefdevolle balans trachten te vinden kracht en moed. –Help ons Uw verlangen te vervullen, God. Elk mens een koninkrijk mens. Elk volk een koninkrijk van priesters. *Zo bidden wij U allen tezamen...*

Zeker in de kleinste kring kunnen we alleen zelf zeggen wat ons op het hart ligt. *Heer, hoor ons bidden of stil-zijn in de stilte...*